

A polgári fiúiskola szociális kérdései

Ma európszerte a népiség, nemzeti közösség és szociális igazság kérdései állanak az érdeklődés homlokterében. Az idők szele az iskolát sem kerülhette el. Az iskola ugyan nem szabhat irányt a társadalmi fejlődésnek, nem kezdeményezheti nagy nemzeti vagy világnézeti kérdések kialakulását, de a falain kívül zajló élet eseményei előtt nem hunyhat szemet.¹ Már pedig tagadhatatlan, hogy a nemzeti közösség hatalmas gondolata parancsolólag kopogtat az iskola kapuján is. Különösen a polgári fiúiskolában érezhető ez, amely valamennyi közép- és középfokú iskolánk közt a legnagyobb felületen érintkezik a néppel.

A polgári iskola szociális kérdései nem újkeletűek. Eddig azonban a szociális tevékenység csáknem kizárólag egyirányú volt: az iskola és a társadalom segítette az arra szoruló tanulóifjúságot. Vagyis ennek a szociális munkának a *tárgya* a tanuló. A tevékenység célja és tartalma kizárólag *anyagi*. A ma iskolája azonban nem állhat itt meg. Meg kell látnia a *szociális* munka jelentőségét a *nevelés* terén is. Az iskolának a tanulót szociális együttérzésre és önkéntes, önzetlen áldozatosságra kell nevelnie. A szociális tevékenység e részének az *alanya* lesz a tanuló.

I. a tanuló a szociális munka tárgya.

A tanulók segítéyzése évtizedes multra tekinthet vissza. Az iskola jól bevált eszközökkel siet a szegénysorsú tanulók támogatására. Ez a gondoskodás a háború óta mind szélésebb mederben folyik. Ez érthető is: A polgári fiúiskola tanulóerege ma főleg földműves, iparos, kereskedő, munkás és napszámos családokból származik. Anyagi helyzetük legjobb esetben szerény, igen nagy részüknél nehéz, sőt gyakran kétségbeejtő.

Az iskolának a tanítás és nevelés eredményessége érdekében meg kell ismernie azt a közösséget, melynek a tanuló tagja. Fel kell tehát látnia a tanulók társadalmi viszonyait. Meg kell állapítania, hogy melyek azok a társadalmi erők, amelyek az iskola munkáját támogatják és melyek azok, amelyek gátolják.²

Ennek tudatában az utolsó évtizedben megkezdődött a polgári iskolai tanulóifjúság szociális helyzetének feltárása. Előbb csak egy-két rikitőbb szempontot vizsgáltak az úttörők, majd lassankint kialakult a *diák-szociográfiai* munka módszere és kibővült a kutatási területe. A munka azonban még ma sem általános, még kevésbé egyöntetű, sőt legtöbbször helyen még semmi sem történt e téren. Fontos azonban, hogy az út meg van törve.³

NB. A felhasznált polgári fiú-, illetve fiú- és leányiskolai értesítőket a helynévvel, a fővárosiakat utcanévvél idézzük. Ahol tanév nincs jelölve, ott az 1936/37. tanévről van szó.

¹ Varga Lajos, Bp. Polg. isk. III. 66. ² Bánhidi László, Nagyatád 6; Zuckermann, Iskolai egészségvédelem 76. ³ Folyóiratunk II. 340. old. 1. jegyzetében felsoroltakon kívül v. ö. még Németh Lászlónak az Isk. Eg. II.—V. évfolyamaiban megjelent cikkeit; Istvánfalvy Miklós, Testfejlődési viszonyok, Gyula, 1936., 62 lap; Budafok 5; Bp. IX. Gyáli-u. 10; XI. Váli-u. 10.

Az ily adatgyűjtésnek kétféle célja lehet: egy távolabbi (tudományos, elméleti) és egy közelebbi (gyakorlati). Minket ezúttal csak ez utóbbi érdekel.

Az összegyűjtött adatokat hasznosítani kell. Van olyan iskola, ahol a tanulók szociális adatait gondosan nyilvántartják.¹ Ez helyes is, hiszen a különféle segélyezések igazságos elbírálásakor igen fontos a tanuló szociális helyzetének pontos ismerete. Az volna a leghelyesebb, ha újból bevezetnénk a tanulók *törzslapjait*. Ez tartalmazná a tanuló fontosabb személyi adatain kívül a tanuló családi helyzetét és a kapott segélyeket is. Ugyanezen lap hátoldalán lehetne a tanuló jellemvonásait (jellemlap), tanulmányi előmenetelét, magaviseletét (fegyelmi büntetéseit), egészségi állapotát (újraoltását, a kiállott fertőző betegségeket, nagyothallását, rossz látását stb., a testnevelés alól való felmentését) bejegyezni. A törzslapokat osztályonként dobozban kellene kezelni, még pedig a tanári szobában, hogy mindenki hozzáférhessen. A törzslap végigkísérné a tanulót mind a négy osztályon és még évek óta is pontos felvilágosítást adna róla. A változásokat az osztályfő évről-évre bejegyezné. Más tanár is végezhetne bejegyzéseket, de azokat írja is alá.

Az iskolai segítő munka mindenre kiterjedő figyelmet, áldozatos önzetlenséget kíván a tanártól, munkatöbbletet jelent, melyért sem köszönet, sem hála nem jár. Mégis minden iskolában szűkebb, vagy tágabb keretek között, de folyik ez a munka. Legmintaszerűbb a szociális gondoskodás a székesfővárosi iskolákban.² Igen életrevaló gondolat, hogy a diákvédelmi ügyek intézésével minden iskolában egy-egy tanár legyen megbízva.³

A diáksegélyezés eszközeivel egyenként foglalkozunk:

A *tandíjsegélyezés* a polgári iskolában mintaszerűen szociális. Az egyes kedvezményfokok százalékos kereteit legtöbb helyen ki sem lehet teljesen tölteni. Nem egyszer megesis azonban, hogy a tanuló anyagi körülményei olyanok, hogy még a számára engedélyezhető, kedvezményes tandíjat sem tudja megfizetni. Ilyenkor sok iskola a hatóságok, egyházak, jótékony egyesületek, pénzintézetek, körök és asztaltársaságok segítségét veszi igénybe, s éppen ezért ezekkel állandó összeköttetésben van.⁴

A legtöbb iskolában *segítőegyesület* vagy *segítőkönyvtár* is működik.⁵ Különösen a kisebb létszámú iskoláknak valósággal létérdeke, hogy megfelelő segítőkönyvtárak legyen. Nélküle a tanulók jelentékeny része nem tudna iskolába járni.

A nagy tankönyvvállománnyal működő segítő egyesületek felkeltették a tankönyvkiadók és könyvkereskedők figyelmét. Érdekeik védelmére panasszal fordultak a vallás és közoktatásügyi miniszterhez, aki el is rendelte, hogy „az arra rászorult tanulók lehetőleg teljesen ingyen részesítendők tankönyvtámogatásban, vagyis a tankönyv ne kölcsönképpen, hanem örök adományképpen adassék a tanulónak, az adományozásnak azzal a jellegével, hogy a könyv a tanuló örök tulajdonában is

¹ Budafok 5. ² Bp. IX., Mester-u. 90-91.; Zuckermann, i. m. 76-77. ³ Bp. Mester-u. 94. ⁴ Pl. Bp. VIII. Hókok-u. 9.; VIII. Német-u. 10. ⁵ Rendt. Szab. 6.

maradjon, amelyet majd otthoni könyvtárába helyez el s amelyet megbecsül és megőriz.¹

Ez a megoldás azonban egy-két év alatt véglegesen megszüntette volna a segítőkönyvtárakat, ami az iskola létszámának csökkenésére vezetett volna. A tanulók javarésze pedig egyáltalán nem őrizgette volna a kapott tankönyveket, hanem eladta volna az első kínálkozó alkalommal. Ezért egy újabb miniszteri rendelet még ugyanabban az évben úgy módosította az előbbi rendeletet, hogy „az arra rászorult tanulók továbbra is kaphatnak kölcsön díjtalanul tankönyveket”.²

Ez a rendelet megmentette ugyan a segítőkönyvtárakat a végpusztulástól, de a kölcsöndíjakat nem állította vissza, sőt még a mérsékelt díjak szedését sem tette lehetővé. Már pedig az év elején a tandíjból juttatott díjak (fejenként 30 f.) nem nyújtanak elég módot az évenként elkerülhetetlen selejtezés pótlására, sőt még az átköttetésekre sem.³

Az eltörölt díjak pótlására az egyes iskolák különféleképpen igyekeznek gondoskodni. Van, ahol műsoros ünnepélyeket rendeznek a segítőegyesület javára.⁴ Másutt a társadalom, a takarékpénztárak,⁵ a tehetősebb szülők⁶ segítségét veszik igénybe. Nem egy helyen azonban a könyvhasználati díjat a szülők önkéntes adomány címén juttatják el az egyesülethez.⁷

Nyugodtan állíthatjuk, hogy a szülők szívesörömmel megfizetik a tankönyvekért a 20—40 f-es használati díjat. Ennyiért ugyanis jókarban levő könyvhöz nem juthatnának. Mint láttuk, az iskolának is fontos érdeke, hogy minél nagyobb segélykönyvállománya legyen. De érdeke a tankönyvkiadóknek és könyvkereskedőknek is, mert míg a segítőkönyvtárból átlag 4-5 év alatt kiselejteződik a könyv, kézalatti forgalomban kétszerannyi ideig is forog, amíg salátává nem válik. A legtöbb új könyvet a multban is a segítőegyesületek vásárolták. Mindenkinék érdeke tehát, hogy a könyvhasználati díjat minél előbb visszaállítsák.

Sok iskolában a könyvsegélyen kívül tanszer- és írószersegélyben is részesíti a segítő egyesület a tanulókat. Sőt van, ahol végső szükség esetén a tandíjhátralékot is előlegezik egyes tanulók részére.⁸

Egyéb *pénzsegélyek* is vannak. Az arra érdemes, szegénysorsú tanulóknak a kirándulási alapból tanulmányi kirándulásokra segítséget adhat az iskola.

Különösen nagy tere van a segítségnek az *egészségügy és diáknyaraltatás* terén. Erről azonban más alkalommal külön számolunk be.

Igen nagy gondot okoz az iskolának a tanulók egy részének ruhával, fehérneművel és cipővel való ellátása. Nem egyszer latba kell vetnie a maga összekötéseit és a társadalom áldozatkészségét igénybe kell vennie. Baján pl. a fenntartó város minden évben ruhasegélyben részesíti az iskola szegény tanulóit.⁹ Egy fővárosi iskola az előadások jövedelméből és egy magát megnevezni nem engedő, melegszívű mágánas öt éve megismétlődő 100 pengős adományából 51 tanulóknak adott

¹ VKM. 884-05-168/1929. (H. K. 1929. 16. sz.) ² VKM. 884-05-180/1929. (H. K. 1929. 21. sz.) ³ Eger 21. ⁴ Tótkomlós 11. ⁵ Baja 1937/28.19. ⁶ Miskolc I. 17. ⁷ Zalaegerszeg 9. ⁸ Gyula. ⁹ Baja 1757/38. 19.

új cipőt. A cipők elkészítésével a munkanélküli cipésszülők jutottak egy kis keresethez.¹

A diákfelruházás terén a fővárosi iskolák vannak a legjobb helyzetben. Ott ugyanis a rászoruló tanulók ruha- és fehérneműsegélyéről, cipőjavíttatásáról, sőt még a lúdtalpbetétekről is a székesfővárosi IX. (közjótékonyági és szociálpolitikai) ügyosztály gondoskodik az iskola-nővéri intézmény útján.² E mellett a fővárosi polgári iskolák növendékei a Horthy-akció ruhasegélyében is részesülhetnek.

Ugyanez az ügyosztály gondoskodik a szegénysorsú tanulók étkeztetéséről is. Ingyen tejreggelit és ebédet ad az arra szorulóknak, másokat 24 f-es olcsó ebédhez juttat.³ Sőt egyes fővárosi iskolákban még a tanulók nyári nagyszüneti ingyenebédjéről is történik gondoskodás.⁴ Ezzel szemben a vidéki iskolák legjobb esetben a helyi jótékony egyesületek ebédeltetési mozgalmára támaszkodhatnak. Itt-ott ma is feltűnik a régi diákélet egy igen hasznos intézménye, a *sorkoszt*. Egyik iskolánkban például egy arra érdemes IV. oszt. tanulóknak adott egész éven át sorkosztot hét család.⁵

Alig van iskola, melynek *vidékről vonattal bejáró tanuló*i ne lennének. Ezeknek vonata nem egy helyen jóval a tanítás kezdete előtt érkezik és visszafelé sokszor órákkal a tanítás befejezése után indul. A tanítás és vonatjáratok közti időben márcsak egészségi és fegyelmi szempontból sem lehetnek a tanulók az utcán. Ezt az időt általában az iskola valamelyik helyiségében valamilyen felügyelet-alatt töltik el a vidéki tanulók.⁶ Az ott tartózkodás természetesen díjtalan, amit egyik-másik Értesítő hangsúlyoz is.⁷ A sokszor többórás időt tanulással, feladatok végzésével töltik a tanulók.⁸ Helyiségük itt-ott valóságos napközi otthonná fejlődött ki.⁹ Akad hely, ahol ilyen napközi otthon vkm-i engedéllyel működik.¹⁰

De baj van a helyben lakók délutánjaival is. Mint ismeretes, a polgári fiúiskola növendékeinek a múlt évig igen nagy délutáni elfoglaltsága volt. Csaknem minden délután az iskolában kellett lenniük. Az oda- és visszamenés, a délutáni óra lefoglalta az egész délutánjukat. Ez tanulmányi és nevelési szempontból egyaránt hátrányos volt. Ezért a VKM. a délutáni elfoglaltságot megszüntette. Az eredmény azonban nem tulságosan megnyugtató. A fővárosban és vidéken ugyanis a tanulók jórésze szabad idejét kellő felügyelet hiánya vagy a szülők gyengése folytán házon kívül tölti. Budapesten nem tulzó számítás szerint a tanulók 25 %-a tölti szülői felügyelet nélkül iskolán kívüli idejét.¹¹ Az egyik fővárosi iskolában „a megvizsgált 550 tanuló 12.5 %-a egész nap szülői felügyelet nélkül van, csak 5.5 %-a részesül rendszeres ellenőrzésben és támogatásban.”¹²

E miatt a gondokkal küzdő, elfoglalt szülőket alig lehet okolni. Ők maguk is tehetetlenül állnak ezzel az állapottal szemben. Ámde még ahol meg is volna a kellő szülői felügyelet, ott sincs mindig lehetőség

¹ Budapest, VII. Hernád-u. 9. ² Pl. Bp. V. Pannonia-u. 12; VII. Kertész-u. 9; Medve-u. 12. ³ Pl. I. Attila-u. 11. ⁴ Pl. I. Nagymajor-u. 11. ⁵ Gyöngyös 13. ⁶ Oroszháza 9; Debrecen ref. 19; Kaposvár 5. ⁷ Szigetvár 19. ⁸ Szegszárd 10. ⁹ Hajduhadház 11. ¹⁰ Barcs 9. ¹¹ Bp. Polg. Isk. III. 72. ¹² Bp. XI. Váli-u.-8.

a nyugodt tanulásra. A tanulók nagy része ugyanis egyszobás vagy szobakonyháslakásban élt. Az egyik fővárosi iskola tanulóinak pl. 69·7 %-a lakik ilyen jaksában.¹

Érdekes számítást végzett egy vidéki iskola. Azoknak a tanulóknak, akik külön szobában tanulhattak, 93 %-a felelt meg, a többieknek csak 44 %-a. Az első csoportban 7 % volt elégséges, elégtelen pedig senki, a második csoportban ellenben 40 % volt elégséges, és 10 % elégtelen.² Ha még leszámítjuk azt is, hogy az első csoport bizonyára nemcsak a tanulószoba, de egyéb tekintetben is jobb helyzetben volt a másodiknál, még így is figyelemre méltó adatok.

A felügyelet nélküli és a tanulásban gátolt tanulók délutáni foglalkoztatásának kérdését az iskolának kell megoldania. 1—2 tanterem fűtése és világítása nem jelent az iskolára elviselhetetlen terheket. A felügyelet kérdése is megoldható valahogy.³ Valószínű, hogy a közeli, vagy távolabbi jövőben ezt a munkát külön felügyelő fogja végezni. Néhány iskola *délutáni foglalkoztató órák* bevezetését kérte.⁴ Arany Sándor, a Homok-utcai iskola diákszociográfiájának írója is azt írja, hogy „a megszüntetett délutáni napközi otthonokat haladéktalanul vissza kellene állítani, mert a tanulók 66 %-ának nincs meg otthonában a nyugodt, zavartalan tanulás lehetősége”.⁵

Némileg hasonló intézmény az *iskolai olvasókör* (klub), de mint-hogy ez nem jóléti célt szolgál, más alkalommal foglalkozunk majd vele.

Végül még egy nagyjelentőségű, diáksegítő intézményről, a *diák-elhelyező mozgalomról* kell megemlékeznünk. Jelenleg tudomásunk szerint két fővárosi iskolában működik. Az V. kerületi Pannónia-utcai iskolában Mohácsy István tanár létesítette még 1933-ban. Célja az iskola végzett növendékeinek ipari és kereskedő pályákon való kedvező elhelyezése. Az 1936/37. tanév végén 25 tanuló kért az iskolától elhelyezést. Az akció vezetője minden tanuló érdekében 10—12 körlevelet küldött szét az illető foglalkozásában leginkább számbavehető cégek között. A körlevelekre június 9-ig 47 igénylés érkezett. Általában minden évben több hely áll rendelkezésre, mint ahány növendék elhelyezést kért.⁶

A VII. kerületi Rottenbiller-utcai polgári iskolában is gondoskodtak a végzett növendékek elhelyezéséről. Az iskola által ajánlott tanulókat a legjobb ipari és kereskedelmi vállalatok alkalmazták.⁷

Az iskola összeköttetése megnyitja a tanulók részére a nehezen nyíló ajtókat is. Ajánlása viszont biztosíték a cégek részére. Éppen azért már csak a jövő érdekében is csak megbízható, derék fiúkat szabad ajánlani. Kívánatos, hogy minden iskola erejéhez és a szükséghez mértén támogassa végzett növendékeit elhelyezkedésükben.

II. A tanuló a szociális munka alanya.

Az eddig ismertetett szociális munkának tárgya volt a tanuló. Sok vesződséggel járó munka, melyért köszönet és hála alig illeti a tanárt.

¹ Bp. Homok-u. L. Isk. Eg. V. 148. ² Nagyatád] 7. ³ Uo. 7—8. ⁴ Bp. Polg. Isk. III. 72. ⁵ Isk. Eg. V. 148. A régi napközi otthonokról vö. Közl. 36. 6—10. ⁶ Bp. Pannónia-u. 5—6 és 16. Bp. Polg. Isk. I. 438—441. ⁷ VII. Rottenbiller-u. Ért.

Még jó, ha részrehajlással és igazságtalansággal nem vádolják munkájáért.

Nevelési szempontból nagy hibája az iskolai segítőmunkának, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül nyújt segítséget. Ez sok tanulót önzővé, kapzsvá és követelőzővé tesz. Nem ritka eset, amikor az elvakult szülők jogaikra hivatkoznak, a nekik juttatott segítséget keveslik, a másnak juttatottat sokalják és feljelentéssel fenyegetőznek.

Nevelési szempontból annál értékesebb eredménnyel kecsegtet az iskolai szociális munka másik oldala, az, amelyiknek alanya a tanuló. Az iskola pedagógiai munkája csak akkor lesz teljes, ha a tanuló lelkében a szociális közösség, az egy sorsközösségbe való tartozás érzését ápolja és a közösség gyengébb tagjain segíteni akarást erősíti.¹

A segítségre az iskolában elsősorban az osztályban kínálkozik alkalom. Az osztály egy nagy család, melynek tagjait testvéri szeretetnek kell összefűznie. Az erősebbnek, módosabbnak, jobb tanulónak segítenie kell a nálánál gyengébbet, nem parancsszóra, hanem önként, örömet. Nem nagy dolgokról van itt szó. Ha valakinek nincs tintája, tolla, ceruzája: legyen, aki kérés nélkül adjon. Ha valaki a tanulásban minden igyekezete mellett lemarad; nehezen ért meg valamit, házi feladatait nem tudja megoldani: legyen, aki ellenszolgáltatás nélkül segítsen rajta. Ha valaki ügyetlenségéből vagy szélességből betör egy ablakot: az osztály önként adja össze a filléreket.

Tanulmányi kirándulásra indul a szomszéd községbe az egyik osztály. Négy fiú az útiköltséget nem tudja előteremteni. Az osztály összeadja. A tanárnak nem is szólnak róla, csak kerülő úton szerez róla tudomást. A fiúk már érzik, hogy a jótett igazi jutalma: az adás öröme, a segíteni tudás jóleső érzése, nem pedig a kapott köszönet vagy dicséret.² Egy másik iskolában két fiú nem mehetne az osztályból tanulmányi utazásra. Osztálytársai takarékbetétük kamataiból váltanak nekik jegyet.³

Két tanulót nagy tandíjhátraléka miatt törölni kellene a tanulók sorából. Osztálytársai meghányják-vetik a dolgot és összehordják a tandíjrészleteket.⁴ A nyári táborba néhány cserkész nem mehetne el. A csapat ünnepélyt rendez és annak jövedelmét erre a célra fordítja. Itt-ott minden év végén tombolajátékkal szereznek számukra pénzt.⁵

Szomorú látvány, ha a tízpercekben a jobbmódú tanulók péksüteményt, hazulról hozott *ozsonnát* eszegetnek, a szegényebbek meg csak sóhajtozva nézik. A tízóraiók rendszeren többet hoznak, mint amennyit el tudnak fogyasztani. Sok iskolában arra szoktatják a fiúkat, hogy ozsonnájukat a szegényebbekkel osszák meg. (Természetesen csak testvéries megosztásról lehet szó, nem pedig a felesleges maradék kegyes odaajándékozásáról.) Az egyik fővárosi iskolában a tanulók 15 %-a egyáltalán nem visz semmiféle ozsonnát az iskolába. Az egyik osztályfő megkérte a tehetősebb szülőket, hogy mindennap más-más anya küldjön fiával egy-egy szegénysorsú tanuló számára ozsonnát.⁶

¹ Kanizsa 33. ² Gyula. ³ Nagykanizsa 1937/38. 30. ⁴ Kiskőrös 12. ⁵ Nagykanizsa 27. ⁶ Bp. Homok-u. Vö. Isk. Eg. V. 149.

Van olyan iskola, ahol egy-egy nagyon szegénysorsú fiút társai hetenként *sorebédén* látnak vendégül. Egy iskolában egy gyenge elsőosztályost az I. és II. osztály tanulói egy féléven át felváltva hívtak meg ebédre.¹

Egy-egy előre nem látott esetben, amikor a *vidékiek* nem tudnak hazautazni és ebéd nélkül maradnának egész délután, a jó barátok készséggel meghívják magukhoz és megosztják velük ebédüket.²

Megesik, hogy a *vidékiek* valami ok miatt az esti vonatról is lekésnek, vagy tanulmányi utazásról éjjel érkeznek haza és reggelig nincs vonatuk tovább: ilyenkor ismét a baráti együttérzésnek és segíteniakárnak kell megnyilvánulnia. Az az öröm, amikor egy fiúért több vendéglátó is jelentkezik. Ő maga választhat a helyek között és nem érezheti, hogy szánalomból adnak neki éjjeli szállást.³ Egy helyen főleg a téli hónapokban az egyes szomszédos községekkel igen rossz a vasuti közlekedés. Az ott lakó tanuló társaknak több helybeli növendék készséggel ajánlott fel éjjeli szállást.⁴

A tanuló társak megsegítésére és egymás megajándékozására legkínálkozóbb alkalom a *karácsonyest*. Ujabbban mind több iskolában használják ki a szeretet bensőséges ünnepének nagy nevelő lehetőségeit. Van, ahol mindössze csak az a cél, hogy a tanuló sereg mint egy nagy család együtt örvendezzen. Budafokon pl. bensőségesen meleg ünnepség volt a házi karácsonyfagyújtás.⁵ Egerben a cserkészcsapat felújította a betlehemes pásztorjátékot. Hangulatos műsorral és vidám tombolázással ünnepelték meg a karácsonyestét.⁶ Általában több értesítőben olvassunk a cserkészcsapatok karácsonyfa-ünnepélyeiről.⁷ Az egyik fővárosi iskolában családias karácsonyfa-ünnepélyen a jobbmódú tanulók apróbb ajándékokkal kedveskedtek tanuló társaiknak.⁸ Gyulán műsoros karácsonyfa-ünnepély után a tanulók együtt teáztak és megvendégték egymást. Több helyen az ifjúsági egyesületek gondoskodnak a szegénysorsú tanulók *karácsonyi megajándékozásáról*. Így egy helyen a karácsonyfa-ünnepélyen az iskola ifjúsági vöröskereszt-csoportja osztott ki ruhaneműt, könyvet és játékot.⁹ Másutt a cserkészcsapat a vöröskereszt-csoporttal karöltve állított fel karácsonyfát, amelyről 16 szegény polgárista kapott szeretetsomagot.¹⁰ Ismét máshol a cserkészek látták el 12 tanuló társukat karácsonyra kabáttal, mellénnyel és harisnyával.¹¹ Kőszegen a segítőegyesület rendezte a karácsonyi ünnepélyt és azon a szorgalmas és jóviseletű szegény tanulóknak írószereket és egyéb tanszereket ajándékozott.¹² Nagykanizsán a vöröskereszt-csoport a karácsonyi műsoros előadás jövedelméből egy tanulónak egy pár cipőt vett.¹³ Másutt a cserkészcsapat fordította a karácsonyi műsoros ünnepély tiszta jövedelmét cipővásárlásra és a szegénysorsú tanulók cipőjének kijavíttatására.¹⁴ Gyulán az önképzőkör szerzett egyik szorgalmas tagjának karácsonyra egy pár cipőt.

¹ Mezőberény 19. ²⁻³ Gyula, ⁴ Hatvan 16. ⁵ Budafok 7. ⁶ Eger 1337/38. 21. ⁷ Pl. Szombathely 18. ⁸ Bp. IX., Knezich-u. 5. ⁹ Bp. V., Nagymező-u. 12. ¹⁰ Körmen 14. ¹¹ Nagykanizsa, 1937/38. 30. ¹² Kőszeg 22. ¹³ Nagykanizsa 28. ¹⁴ Szeged II. 18.

Az így nevelt tanuló megszokja, hogy nyitott szemmel, érző szívvel járjon. Az ilyen tanuló észreveszi maga körül a nálánál szegényebbeket és a segítségre szorulókat. Ez a megismerés önkéntelenül kiváltja a lelkéből a segítség vágyát. Természetesen elsősorban *gyermektársain* akar segíteni. Erre országszerte szebbnél-szebb példákat látunk. Az egyik helyen a tél beálltával szerető igyekezettel hordták össze használt, kinőtt ruhadarabjaikat a Szociális Missziótársulat inséges gyermekei számára. A maguk is szegény polgáristák a még szegényebb gyermekek részére 91 ruhadarabot gyűjtöttek össze.¹ Ugyanabban az iskolában a vöröskereszt-csoport Amerikából szeretetsomagot kapott. A bennelevő játékokat cukorcsomagokkal egészítették ki és kiosztották a napközi otthon gyermekei közt.² Győrött a városi gyermeknapon az utcai gyűjtésben a cserkészcsapat is segédkezett.³

Ez a tevékenység is a legtöbb helyen a *karácsonyi ünnekekre* állandósult. Az egyik fővárosi iskola önképzőköre karácsonyfaünnepélyt rendezett. A feldíszített karácsonyfát a Stefánia-gyermekkórháznak küldték.⁴ Csornán már évek óta jóval karácsony előtt fa-, cukor-, ruha-, liszt és tanszernapokat rendez a vöröskereszt-csoport. Ezeket az 1936/37. tanévben 108 kg. élelmiszer, 218 db. tanszer, 77 db. ruhanemű, sok játék és tüzelő gyűlt össze. A gyűjtés eredményét a börcöncei elemi iskolának küldték.⁵ Ugyanabban a tanévben Pesterzsébeten az ifj. vöröskereszt-csoport karácsonykor 46 szegénygyermeknek adott 15–20 kg-os szeretetsomagot, 6-nak félmáza tüzelőt, 3-nak pénzsegélyt, 10-nek írószert.⁶ Sarkadon a vöröskereszt-csoport karácsonyfaünnepén 30 szegény elemista kapott egy-egy ajándécsomagot (melegruhát, élelmiszert, írószert).⁷ A szigetvári vöröskereszt-csoport száz játékot készített és a menhelyi gyermekeknek adta karácsonyi ajándécul.⁸ Kalocsán évek óta a Stefánia-gyermekvédő egyesületnek, a kórházi gyermekbetegeknek és valamelyik elemi iskolának ajándékozzák a kézimunkaórákon készített játékokat.⁹

A szociális nevelés rátereli a tanulók figyelmét a *helybeli szegényekre* is. Igen helyes gondolat az osztályfői órán a helybeli szegénygondozás állását ismertetni. Szombathelyen a III. és IV. osztály tanulói meglátogatták az elaggottak mintaszervezeten berendezett otthonát és a látottakról beszámolót írtak.¹⁰

Ha már az illető községben van szegényház vagy szegénygondozással foglalkozó jótékonyági egyesület, leghelyesebb, ha az iskola annak munkáját támogatja. Így Baján az iskola gazdasági kertjének összes terményeit a szeretetháznak adták.¹¹ A szigetvári polgáristák „csak egy darab fát” — mozgalma öt máza fát juttatott a szegényház lakóinak.¹² Nagykanizsán a tanulók 102 db. ruhaneműt gyűjtöttek a Szociális Misszió-Társulat részére.¹³ Salgótarjánban a városi karácsonyi szegényakcióra gyűjtöttek használt ruhaneműeket a tanulók.¹⁴ Ugyancsak

¹ Nagykanizsa 33. ² U. o. 1937/38. 30. ³ Győr II. 20. ⁴ Mester-u. 87. ⁵ Csorna 14. ⁶ Pesterzsébet 11. ⁷ Sarkad 9. ⁸ Szigetvár 16. ⁹ Kalocsa 11; U. o. 1937/38. 11. ¹⁰ Ért. 11. ¹¹ Baja 1937/38. 10. ¹² Ért. 16. ¹³ Nagykanizsa 1937/38. 29. ¹⁴ Ért. 18.

karácsonykor Debrecenben 17 családnak adtak szeretetsomagot a tanulók.¹

Legtöbb helyen a jótékonyág intézését az iskola valamelyik ifjúsági egyesülete veszi kezébe. Így a debreceni református polgári iskolában ezt a munkát az u. n. *ifjúsági gyülekezet* végzi.²

A *cserkészcsapat* mindenütt résztvesz a szegények részére való gyűjtésben.³ Sok helyen a jótett-hetet fordítják erre.⁴ Több csapat karácsonykor karácsonyfát, ajándékokat, szeretetsomagokat visz a többgyermekes családoknak.⁵ Körmenden a csapat a város 40 szegény családjára részére vitt egy-egy kosár élelmiszert és ruhaneműt.⁶ Egyes cserkészcsapatok műsoros ünnepélyeket, Mikulás-, karácsony- vagy Szilveszter estét rendeznek a helybeli szegények javára.⁷

Ahol *ifjúsági vöröskereszt-csoport* működik, különösen a fiú- és leányiskolában, ez végzi a szociális munkát. Abonyban a csoport 112 P 60 f pénzsegélyt, 80 szeretetsomagot, 94 drb. ruhaneműt, 4 $\frac{1}{2}$ q élelmiszert, 9 $\frac{1}{2}$ q tüzelőt osztott ki.⁸ A szolnoki csoport egy szegény családot egy hónapon át élelemmel és tüzelővel látott el.⁹ A sarkadi csoport egy szegény családnak fémháza aprított fát juttatott.¹⁰ A székesfehérvári csoport a munkaórákon készített játékokat többgyermekes szegény családoknak osztotta ki.¹¹ Szigetváron a munkaórán készült tárgyakkal és egyéb ajándékba kapott holmival tárgysorsjátékot rendeztek. A bevételből ruhaneműt és élelmiszert vásároltak. Az ezekből összeállított szeretetsomagokat karácsonykor osztották ki.¹²

Éppen csak megemlítjük a többfelé folytatott *bélyeg- és hulladékgyűjtést*, melynek bevételét szintén a szegények felségítésére fordították. Így pl. Szombathelyen 40.000 darab bélyegyet és 7 kg. sztaniolt gyűjtöttek össze.¹³

Ime a polgári fiúiskolák emberbarát tevékenységének felemelő képe, apró, önmagukban talán jelentéktelennek látszó mozaikkövekből összerakva. Valóságos hősköltemény. A gyengébbeken és elesetteken segíteni akarás ott él a fiúk lelkében. Filléreikkel, fáradozásukkal, lelkesedésükkel, ahol csak tudnak, segítenek, ők, akik pedig maguk is nagyobbára szerény sorsban élnek.

Sajnos a *gyűjtési tilalom* zátonyán sok jószándék hajója megfeneklik. Ennek felismerése szinte elégikus hangon csendül fel az egyik iskola értesítőjében: „Jótékonyágot tanulóink nem gyakorolhattak, mert gyűjteni és adakozni nem lehet. Sajnáltuk, amikor zárt ajtókra találtak a vakok, a nyomorékok, a rokkantak. De még inkább sajnálni kell, hogy az iskola nem vehet részt az önzetlen áldozatkészség kinevelésében. Félni kell, hogy a jövő nemzedék életszemléletéből hiányozni fog az áldozatkész önzetlenség és úrrá lesz az anyagiasság önzés.”¹⁴

Vajjon a gyűjtési tilalom, mely a szülők anyagi érdekeinek megvédését hangoztatja, le tudja-e szerelni a gyermek lelkében élő segíteni akarást?

¹ Debrecen r. kat. 19. ² Ért. 25. ³ Baja r. kat. 24; Gyöngyös 11; Győr 13; Gyula; Hatvan 8; Kalocsa 8; Mezőberény 14; Püspökladány 13; Szombathely 18. ⁴ Hódmezővásárhely 19. ⁵ Gyula; Miskolc I. 12; Nagykanizsa 27. ⁶ Ért. 18. ⁷ Hatvan 8. ⁸ Ért. 15. ⁹ Ért. 17. ¹⁰ Ért. 9. ¹¹ Ért. 15. ¹² Szigetvár 16. ¹³ Ért. 9. ¹⁴ Eger 21.

Vajjon meg lehet-e akadályozni, hogy a négy éven át testvéri szeretetben egymás mellett élő tanulók egymást segítsék?

Vajjon vissza lehet-e tartani a tanulókat, hogy a községi szegénygondozásban segédkezzenek?

Vajjon meg lehetne-e akadályozni a cserkészfiúkat, hogy a tábor-tűzük közelében levő faluban lángba boruló házakhoz ne rohanjanak vödreikkel, mentőládáikkal és kemény, férfias küzdelemmel elnyomják a pusztító tűzvészt?¹

Vajjon el lehet-e venni a gyermekektől azt az örömet, hogy a messze külföldön lakó magyar fiúknak százszámra küldjenek könyveket és csillogó szemekkel olvashassák az arra kapott megható leveleket?²

Vajjon meg lehet-e fogni azokat a diákkezeket, melyek zászlókat küldenek a Felszabadult Felvidéknek, kenyeret, ruhaneműt és játékokat csomagolnak ládaszámra a felvidéki falvak kis magyarjainak.³

Lehetetlen! Egy célért együtt menetelő nép ereje éppen abban van, hogy nemcsak a léptek koppannak egyszerre, de egy ütemre dobban a szíve is nagyoknak és kicsinek. A közösség minden tagja együtt érez és ha szükség van rá, segít a közösség gyengébb tagjain, önzetlenül, önként, örömmel. Az új nemzedéknek ezt a szellemet kell már az iskolában magába szívnia, erejéhez mérten gyakorolnia és az életbe magával vinnie. A polgári iskola e tekintetben jó úton halad.

Implom József.

IRODALOM.

Dr. R. Stránsky: *The educational und cultural system of the Czechoslovak Republic.* Kiadó: Vladimír Zikes, Praha.

Az azóta összeomlott Csehszlovák Köztársaság alapításának 20. évfordulójára készült ez a munka, a 10 évvel ezelőtt kiadott díszes művek szintén pompás kiállítás folytatásául. A bevezetésben rövid áttekintést nyújt az író Csehország szellemi fejlődéséről a keresztyénség felvételétől a háborúig; megemlíti a kultúra és oktatásügy szempontjából jelentős fordulópontokat.

A következő fejezetben leírja Csehszlovákia területét és népességét. (Provinciák, a lakosság száma, nemzetiség- és foglalkozás szerinti megoszlása; analfabéta- és születési arányszámok, vallásfelekezetek.) Kiragadhatunk ebből egy érdekes statisztikai adatot: 1935-ben Csehszlovákiában minden 1000 emberre 14 német, 17,6 csehszlovák, 18,9 zsidó, 21,6 lengyel, 22,7 magyar, 35,9 ruszin születés esett. Tehát a születési arányszám legkisebb a németeknél, legnagyobb a ruszinoknál volt. Részletesen tárgyalja még az államhatalom képviselőit, ezeknek hatáskörét s a polgárok és kisebbségek jogait. Csak ezután, tér rá a munka igazi tárgyának, a közoktatásügynek ismertetésére. Külön fejezeteket szentel 1.) az elemi, 2.) a középfokú és 3.) a szakoktatásnak; 4.) a főiskoláknak (egyetemeknek); tudományos- és kutató intézeteknek, 5.) a művészeti iskoláknak; 6.) a diákjóléti intézményeknek s végül 7.) a felnőttek nevelését szolgáló tanfolyamoknak (nálunk Szabad Egyetem.)

¹ Cinkota 10. ² Bp. XI. Váli-u. 7. ³ Gyula.